

es troba encara en tot el segle següent: «car scrit és per lo gran *maestre* Casiodoro», Eiximenis (*Doctrina Compendiosa, CoDoACA* XIII, 312) i *mestre* no sembla trobar-se més que en la poc acurada ed. de la *Cròn.* del Cerimoniós per Bofarull, però hi ha *maestre* (bis) en el passatge corresponent de l'ed. Pagès (amb cita dels dos mss. millors, pp. 84.50, 84.66); certs copistes fins i tot, en trobar-ho amb hiatus, hi introduïen una *-s-*, d'aires occitanitzants, però restà purament artificiosa (car ningú ho degué pronunciar així) i obeïa a l'esforç per resistir a la contracció, que acabà per imposar-se en el pla català: «per cobeçant coratge aparelada, receb mi de totz, e ret-me al *Me(s)estre* meu», *VidesR*, 7v2; «axí combatent ensemps los dos lamps del déu Mars, de la una part sta Scipió, de l'altra Aníbal: e mereveyla-s lo déu Mars de les batallas, que en la terra sien romasos tals dos *ma(s)estres* de cava(l)laria e tals ministres d'armes», «Fr. Antoni Canals, del orde dels frares preycadós, en la santa teologia *ma(s)estra* indigne, humil ---», *AntCanals (Scipió, NCL.*, 78.30, 31.18). Però l'antiga forma *maestre* és la que figura també en les altres fonts més antigues, el doc. ross. (infra) de 1279 i en el ms. de 1272 dels *Costl'ort.*: «*maestre* en Aragon e en Catalunya» (f° 2a12; de nou a la p. 9 de l'ed. Oliver).

De la forma moderna *mestre* no se'n troben dades segures fins al *Gènesi de Scriptura* de Mossèn Guillem Serra (1451): «per la gran saviesa qui en los *mestres* de Atenes era, quant viren lo sol escurair --- anaren-se'n a Dionís, qui era lo major *mestre* en aquelles arts» (223.8, 15); potser ja abans en *mestre d'aixa* (infra), aquí per la proclisi.

Una altra forma de contracció fou convertir el hiatus en diftong, d'on resultà *maistre* en diversos parlars gal·loromànics, del domini d'oïl (d'on després fr. mj. i clàssic *maistre*, que acabà pron. *mêtr*) i de l'occità (PSW, cf. encara cites dels *Gesta Karoli* en l'obra de Coll i Al.): en català en tenim també alguna mostra en un text dos-centista de l'extrem Nord: «la ciutat de Palerm, qui és la *maystra* ciutat del regne de Sicília», Desclot (ed. Coll i Al. III, 72.5, i altra cita, infra).

Aquesta evolució complexa explica que el timbre de la *e* tònica d'aquest mot no presenti pertot un quadro normal en els nostres dialectes. No és anòmal el timbre (almenys avui) en ross. (on els tres timbres s'han neutralitzat gairebé pertot) ni en cat. oriental (on hi ha hagut neutralització moderna de dos d'ells), però sí en els parlars baleàrics, on la *ï* hauria d'haver donat *é*, i no obstant apareix *é*, com a fruit de la contracció antiga del diftong, a totes tres Illes, en llocs on encara es manté la *é* sense fusió amb *é*: així ho anota a StMiquel de Balansat (*kan bállə mēstrə* i *k. mēstrə*) i ho observa Villangómez (*Lli. d'Eiv.*, 66); també a Menorca (*AlcM*); i així ho sento a Mallorca pertot arreu (Establiments, Ciutat, P. d'Andratx, Banyalbufar, Costitx, Alcúdia, Artà, 1963-64, Col. de St. Pere, 1969); una cosa semblant passa a l'Alguer (on hauríem d'esperar *é*) i hi ha *mēstra* segons Kuen (*AORBB* VII, 104).

Podríem creure per ventura que també hi hagué

anomia en algun parlar del cat. occid.;¹ no obstant, en els dos dialectes occid., on una anomalia ja fóra més sorprenent (puix que allà la *é* és rara i no sembla haver-hi hagut mai el tercer timbre *é*), hi ha la *é* que és d'esperar, pertot o quasi pertot: almenys no recordo haver sentit altra cosa en el domini valencià, i hi ha *é* en totes, o almenys la gran majoria, de les localitats de cat. occid.: així ja en el Solsonès (*mēstrə* Riner, 1964), Malmercat (1964), Rialb de Noguera (1959), i a tots els pobles de Cardós i Vall Ferrera (1933-34), si bé en dos de la zona Àreu-Cardós vaig constatar encara la pronúncia arcaica *mayēstre*.

En l'aspecte semàntic, com ens han mostrat ja els contextos citats, predomina des d'antic l'acc. pròpia 'persona de coneixements magistrals'/'persona que ensenya'. Això no significa, però, que el mot no hagi estat català en la seva evolució semàntica des de la llatina 'cap, director' (tan clàssica allà com 'persona magistral') cap a la idea d'amo', que té en francès i en llengua d'oc des dels orígens.² Tinguem idees clares: avui en català, *mestre* 'amo' és francesisme vituperable, i almenys en la gran majoria de la nostra nació, intolerable, si bé potser és excessiu afirmar tant en el Ross., on l'usen escriptors tan modèlics, savis i purs com JSebPons (en la processó de Dijous Sant «Nostre Senyor / vós avançàveu lentament / --- del carrer estret n'èreu el *mestre*», *Canta-perdiu*, p. 164); però des del punt de vista d'un dicc. històric no podem aprovar, en obres com la nostra i *AlcM*, el dictat de gallicisme que li aplica aquesta obra sense palliatius (§ 12), sigui legítim o no, el desaprovar-lo en les cites concretes que en dóna.

No és possible dubtar que en el català preliterari i de l'època comtal, i fins potser més tard, *mestre* degué ser el mot principal usat en la nostra llengua (puix que no n'hi sabem d'altre), quan encara no hi havia entat *amo*, que històricament no pogué pertanyer-li: mot certament rebut del mossàrab (Ebre, Val., Illes) tant o més que dels veïns parlars aragonesos; i que si es va generalitzar en la llengua fou exactament com en el cas d'*ESMORZAR*/(*amorzar*),³ per evitar la plètor semàntica de *mestre*. Suposar que *mestre* 'amo' és un intrús en català conduiria a l'absurd de considerar inexplicable la creació del femení *mestressa*, absolutament estrany al llatí, al castellà i a la major part del romànic, i de formació òbviament catalana.

Altres accs. del mot són més secundàries. Recomanem en aquest terreny l'excellent i copiosa exposició que en fan els *Dfa.*, *Dag.* i *AlcM* (§§ 5, 6, 7), tan ben documentada pels dos darrers en l'aspecte històric i en els altres, que ens escau abstenir-nos de parlar-ne en molts punts. Per a la història i geografia romànica de les denominacions del mestre d'escola, veg. de més a més l'article de Cramer (*ZRPb.* LIV, 1934), 729-41, relativa sobretot a França, però no sense extensions a la nostra llengua.

En particular s'usà per als qui assolien *mestrate* o *maestres* en un ofici. Així ho tenim ja en ordinacions rosselloneses del S. XIII: «Ordinació del dinar dels *maestres*», de 1279, per la qual es prohibeix a Perp. de